

Een proefsleuf door een terp in Schoonrewoerd, gemeente Leerdam

Een archeologisch onderzoek aan de Overheicop, Locatie 1

P.L.M. Hazen

Met een bijdrage van F. Zuidhoff

Colofon

ADC Rapport 2105

Een proefsleuf door een terp in Schoonrewoerd, gemeente Leerdam
Een archeologisch onderzoek aan de Overheicop, Locatie 1

Auteur: P.L.M. Hazen
Met een bijdrage van F. Zuidhoff (ADC ArcheoProjecten)

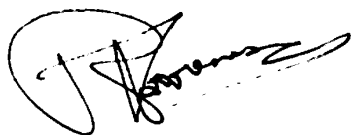
In opdracht van: Dorp & Dorp Vastgoed BV

Foto's en tekeningen: ADC ArcheoProjecten, tenzij anders vermeld

© ADC ArcheoProjecten, Amersfoort, februari 2010

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt
worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

ADC ArcheoProjecten aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend
uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Autorisatie:
R. Torremans

ISBN 978-94-6064-096-4

ADC ArcheoProjecten
Postbus 1513
3800 BM Amersfoort
Tel 033 299 8181
Fax 033 299 8180
Email info@archeologie.nl

Inhoudsopgave

Administratieve gegevens van het onderzoeksgebied	4
Samenvatting	5
1 Inleiding	7
1.1 Algemeen	7
1.2 Vooronderzoek	7
1.3 Doel van het onderzoek en onderzoeksvragen	8
1.4 Opzet van het rapport	9
2 Methoden	10
3 Fysisch geografisch onderzoek (F. Zuidhoff)	12
3.1 Inleiding	12
3.2 Algemene geologie	12
3.3 Opbouw van de ondergrond in het plangebied	12
3.4 Conclusie	14
4 Sporen en structuren	15
4.1 Inleiding	15
4.2 De terp	15
4.3 Het sporenniveau	16
5 Vondstmateriaal	18
5.1 Inleiding	18
5.2 Aardewerk	18
5.2.1 Inleiding	18
5.2.2 Beschrijving van het aardewerk	18
5.2.3 Conclusie	19
5.3 Archeozoologisch onderzoek	19
6 Synthese	20
6.1 Algemeen	20
6.2 Beantwoording van de onderzoeksvragen	21
7 Waardering en selectieadvies	24
7.1 Waardering van de vindplaats	24
7.2 Selectieadvies	26
Literatuur	26
Lijst van afbeeldingen	27
Lijst van tabellen	27
Bijlage 1: Allesporenkaart	28
Bijlage 2: Sporenlijst	29
Bijlage 3: Vondstenlijst	29
Bijlage 4: Locatie van de profielkolommen in de proefsleuf	30
Bijlage 5: Locatie van de boringen uit het vooronderzoek	31
Verklarende woordenlijst	32
Afkortingen in de database	33

Administratieve gegevens van het onderzoeksgebied

Provincie:	Zuid-Holland
Gemeente:	Leerdam
Plaats:	Schoonrewoerd
Toponiem:	Overheicop Locatie 1
Kadastrale gegevens:	-
Kaartblad:	38H x:136.174, y:437.207 x:136.253, y:437.166
Coördinaten:	x:136.104, y:436.916 x:136.045, y:436.952
Projectverantwoordelijke:	P. Hazen
Bevoegde overheid:	Gemeente Leerdam
Deskundige namens de bevoegde overheid:	C.D.R. Cohen-Stuart
ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer (CIS-code):	37198
ADC-projectcode:	4109887
Complex en ABR codering:	Huisterp (NHT)
Periode(n):	Late Middeleeuwen B
KNA versie:	3.1
Geomorfologische context:	Rivierklei op stroomgordelafzettingen
NAP hoogte maaiveld:	Ca. 1,15 m +NAP
Maximale diepte onderzoek:	Ca. 2 m -MV
Uitvoering van het veldwerk:	1 oktober 2009
Beheer en plaats documentatie:	Provinciaal depot Provincie Zuid-Holland te Alphen aan den Rijn

---

Samenvatting

In opdracht van Dorp & Dorp Vastgoed B.V. heeft ADC ArcheoProjecten een inventariserend veldonderzoek in de vorm van proefsleuven uitgevoerd in Schoonrewoerd, Overheicop locatie 1 (gemeente Leerdam). Hier zullen woningen worden gerealiseerd, die mogelijk deels worden onderkelderd. Tijdens het onderzoek is in het zuidelijk deel van de proefsleuf een terp aangetroffen.

Het terplichaam is in het profiel herkenbaar aan een scherpe en rommelige grens met de natuurlijke ondergrond. De basis van de terp bestaat uit een pakket klei, met daarop een tweede kleipakket. Bovenop deze kleilaag bevindt zich een cultuurlaag met veel inclusions, zoals houtskool, aardewerk en botmateriaal. Onderin deze cultuurlaag zijn enkele vloerniveaus waargenomen. Bovenop de cultuurlaag is een plaggenlaag aangetroffen, die is opgebracht om het terplichaam opnieuw op te hogen. De plaggenlaag is afgedekt met een kleipakket. Bovenin dit pakket bevindt zich een tweede cultuurlaag met kleine fragmenten baksteen en houtskool.

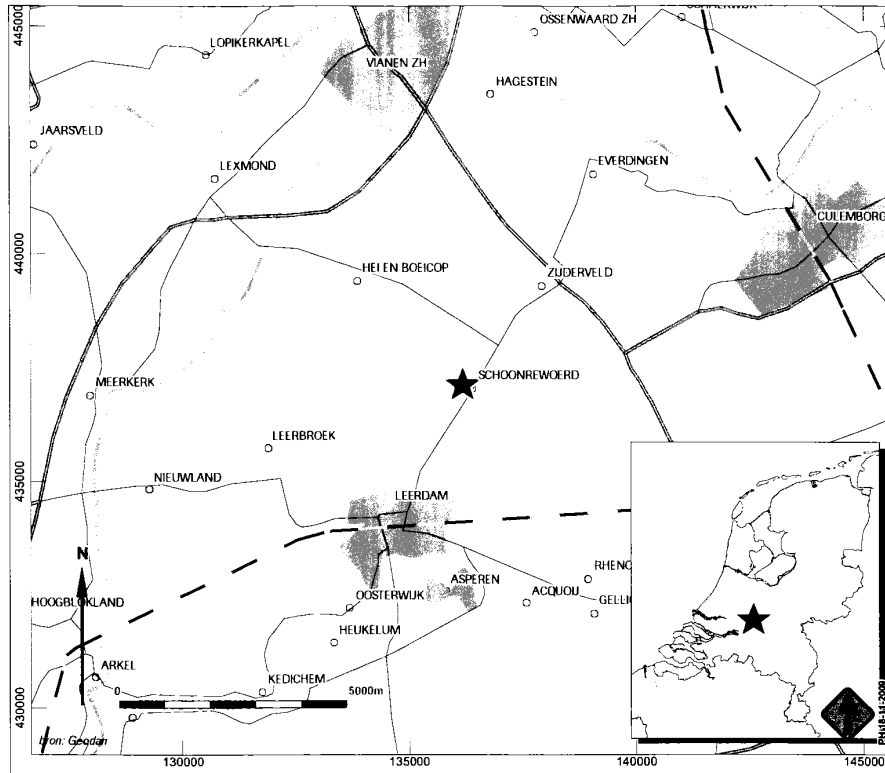
Door de voortdurende dijkdoorbraken waren de bewoners van het riviereengebied genoodzaakt hun woonerf op te hogen, en er werden ook hele dorpskernen opgehoogd. Deze ophogingen vonden vooral plaats in de 14^e en 15^e eeuw. De aangetroffen huisterp valt ook in deze periode te dateren.

De vindplaats is gewaardeerd als zijnde behoudenswaardig. Het terplichaam wordt echter zowel direct als indirect bedreigd door de geplande woningbouw. Daarom adviseert ADC ArcheoProjecten de gemeente Leerdam om de vindplaats vlakdekkend op te graven.

Tabel 1. Overzicht van de verschillende (pre)historische perioden.

Periode	Tijd in jaren
Nieuwe tijd	1500 - heden
Nieuwe tijd C	1850 - heden
Nieuwe tijd B	1650 - 1850 na Chr.
Nieuwe tijd A	1500 - 1650 na Chr.
Middeleeuwen:	450 - 1500 na Chr.
Late-Middeleeuwen B / Late Middeleeuwen	1250 - 1500 na Chr.
Late-Middeleeuwen A / Volle Middeleeuwen	1050 - 1250 na Chr.
Vroege-Middeleeuwen D / Ottoonse periode	900 - 1050 na Chr.
Vroege-Middeleeuwen C / Karolingische tijd	725 - 900 na Chr.
Vroege-Middeleeuwen B / Merovingische tijd	525 - 725 na Chr.
Vroege-Middeleeuwen A / Volksverhuizingstijd	450 - 525 na Chr.
Romeinse tijd:	12 voor Chr. - 450 na Chr.
IJzertijd:	800 - 12 voor Chr.
Bronstijd:	2000-800 voor Chr.
Neolithicum (Jonge Steentijd):	5300 - 2000 voor Chr.
Mesolithicum (Midden Steentijd):	8800 - 4900 voor Chr.
Paleolithicum (Oude Steentijd):	tot 8800 voor Chr.

Bron: Archeologisch Basis Register 1992

Afb. 1: Locatie van het onderzoeksgebied.

1 Inleiding

1.1 Algemeen

In opdracht van Dorp & Dorp Vastgoed BV heeft ADC ArcheoProjecten een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) in de vorm van proefsleuven uitgevoerd voor het plangebied Schoonrewoerd Overheicop Locatie 1 (afb. 1), in het kader van geplande nieuwbouw. In het plangebied zullen woningen worden gebouwd, die mogelijk deels onderkelderd worden. Tijdens het vooronderzoek (zie §1.2) zijn archeologische indicatoren uit de Late Middeleeuwen aangetroffen, die doen vermoeden dat het gebied in deze periode bewoond is geweest (zie voor periodisering tabel 1). De voorgenomen bouwplannen zullen deze bewoningssporen vernietigen.

Het plangebied heeft een oppervlakte van ca. 2,3 ha en is momenteel in gebruik als grasland. Het gebied ligt aan de westkant van het dorp Schoonrewoerd en wordt begrensd door de straat Overheicop in het zuiden, de provinciale weg in het westen, en door grasland in het noorden en oosten. In het zuidoosten bevindt zich een boerderij. In het gebied is één proefsleuf aangelegd met een totale oppervlakte van 228 m².

Het veldwerk is uitgevoerd op 1 oktober 2009. In die periode is de proefsleuf aangelegd en onderzocht conform het Programma van Eisen (PvE), dat door W. Jezeer is opgesteld.¹ Dit ontwerp is goedgekeurd door R. Proos van de Provincie Zuid-Holland. De vondsten en bijbehorende documentatie die tijdens het IVO zijn verzameld, zijn gedeponeerd in provinciaal depot Zuid-Holland te Alphen aan den Rijn.

Het veldteam bestond uit de volgende personen: P. Hazen (projectverantwoordelijke), N. Huisman (veldtechnicus) en J. Fortuin (kraanmachinist van de firma Agterberg). De bij dit project betrokken fysisch geograaf was F. Zuidhoff, Senior archeoloog was R. Torremans. De contactpersoon bij Dorp & Dorp Vastgoed BV is J. Meerkerk. Het vondstmateriaal is bestudeerd door S. Ostkamp (aardewerk) en E. Esser (botmateriaal). Controle en coördinatie van documentatie en vondstverwerking is uitgevoerd door M. Dahhan en J.W. Beestman.

1.2 Vooronderzoek

In verband met toekomstige ontwikkelingen in het plangebied Overheicop Locatie 1 is een eerste archeologische inventarisatie in het onderzoeksgebied uitgevoerd tussen april en juni 2007 door Hanemaaijer en Van Lil.²

Het plangebied bevindt zich in het rivierengebied. Het rivierengebied bestaat uit fluviatiele afzettingen van de Rijn en de Maas. In het Holoceen hebben er veel rivierafzettingen plaatsgevonden in het plangebied. De rivierafzettingen worden onderverdeeld in stroomgordelafzettingen (zand en zavel), komafzettingen (zware klei en veenlagen), crevasseafzettingen (zand, zavel en klei) en dijkdoorbraakafzettingen (zand of zandige klei, vaak met bijmengsel van grind). Het plangebied bevindt zich deels op de Schoonrewoerdse stroomgordel. Deze stroomgordel was actief tussen 3900-3700 BP. De stroomgordel was actief gedurende enkele honderden jaren. Onder de Schoonrewoerdse stroomgordel bevindt zich de Middelkoopse stroomgordel, die actief was tussen 7370 en 5350 BP.

De oudst bekende nederzettingen van het rivierengebied liggen op rivierduinen. Ook de stroomruggen waren in de prehistorie een aantrekkelijke plaats voor bewoning en landbouw. De kommen stonden een groot deel van het jaar onder water en waren begroeid met moerasbos. In de Romeinse tijd is er sprake van een hoge bevolkingsdichtheid. In de 3^e eeuw is er sprake van een afname van de bevolking, die wordt toegedicht aan het verdwijnen van direct Romeins bestuur. Ook is er sprake van drastische wijzigingen van de ligging van de belangrijkste rivierarmen, wat kan hebben geleid tot overstromingen die een remmend effect kunnen hebben gehad op de bevolking van het rivierengebied. Er zijn geen aanwijzingen voor overstromingen teruggevonden in de bodem.

Vanaf de 6^e eeuw is er weer sprake van een toename van de bevolking in het rivierengebied. Op de stroomruggen ontstaan langgerekte nederzettingen op de grens van bouwland en weiland. Ook ontstonden er dorpen op de stroomruggen. Rondom deze dorpen lagen op de hoogste delen de akkers, de komgronden waren als weiland in gebruik. De stroomruggen waren verkaveld in blokken met een onregelmatige vorm. De kommen zijn pas na de bedijking, die begon omstreeks 1000 en rond 1300 was voltooid, in gebruik genomen voor landbouw. De kommen kennen over het algemeen een langgerekte

¹ Jezeer 2009, PvE nummer 09-014; goedgekeurd 8-6-2009.

² Hanemaaijer en Van Lil 2007.

verkaveling. Dit is ook in het plangebied het geval. Als gevolg van dijkdoorbraken ontstaan er op verschillende plaatsen uitkolkingsgaten (wielen of waaien), zoals het Wiel van Bassa ten oosten van Schoonrewoerd. Door de voortdurende dijkdoorbraken gingen de bewoners van het rivierengebied hun wooneerf ophogen, soms werden ook hele dorpskernen opgehoogd, zodat woerden of terpen ontstonden. Deze ophogingen vonden vooral plaats in de 14^e en 15^e eeuw. Schoonrewoerd ligt op een dergelijke terp.³ Als stichtingsjaar van Schoonrewoerd kan 1025 worden aangehouden. Heer Jan van Arkel gaf toen bevel een aantal dorpen te stichten en daarbij wordt ook Schoonrewoerde genoemd. De eerste schriftelijke vermelding stamt uit 1112.⁴

Volgens de CHS (Cultuurhistorische Hoofdstructuur) is er op de stroomgordel, die zich in het noordelijke deel van het plangebied bevindt, een zeer grote trefkans op archeologische sporen vanaf de Bronstijd, IJzertijd, Romeinse tijd en plaatselijk het Late Neolithicum. In het oostelijk deel van het plangebied, waar zich de terpbodem bevindt, is sprake van een zeer grote trefkans op archeologische sporen vanaf de Middeleeuwen. In het komgebied, het zuidelijke deel van het plangebied, is een lage trefkans op archeologische sporen vanaf de Middeleeuwen. In de omgeving van het plangebied zijn drie ARCHIS waarnemingen gedaan. Bij de kerk van Schoonrewoerd, 170 meter ten oosten van het plangebied, is een Romeinse munt aangetroffen.⁵ Dit is een aanwijzing voor mogelijke bewoning van Schoonrewoerd in de Romeinse tijd. In Schoonrewoerd zijn ook verschillende laatmiddeleeuwse scherven aangetroffen.⁶ Ook zijn er verschillende botfragmenten aangetroffen, waarschijnlijk daterend uit de Nieuwe tijd.⁷

Uit het booronderzoek bleek echter dat zich in het zuidelijk deel van het plangebied een cultuurlaag bevindt, met houtskool, bot- en aardewerk fragmenten (de locaties van de boringen zijn weergegeven in bijlage 5). Deze laag wordt op grond van een kogelpotfragment gedateerd als laat middeleeuws. In het plangebied is de Schoonrewoerdse stroomgordel aangetroffen, maar geen archeologische indicatoren in relatie tot de stroomgordel. Op grond van deze resultaten is geadviseerd om in het zuidelijk deel van het plangebied een proefsleuf aan te leggen om gaafheid, omvang, datering en conservering van archeologische resten te onderzoeken.

1.3 Doel van het onderzoek en onderzoeksvragen

Het IVO in de vorm van proefsleuven heeft tot doel de aard, omvang en kwaliteit (gaafheid en conservering) vast te stellen van de vindplaats(en) in het gebied om te komen tot een definitief oordeel over de behoudenswaardigheid ervan. Daarnaast moeten gegevens verkregen worden om hetzij verder archeologisch onderzoek mogelijk te maken, hetzij adequate maatregelen voor behoud en beheer te kunnen treffen.

In het PvE zijn verschillende onderzoeksvragen gesteld. Deze worden in dit rapport beantwoord op basis van hetgeen in de proefsleuven is aangetroffen. Het is echter waarschijnlijk dat de getrokken conclusies bijgesteld moeten worden indien de vindplaats in de toekomst volledig wordt opgegraven.

De volgende onderzoeksvragen zijn in het PvE gesteld:

1. Wat is de aard, conservering/kwaliteit, datering/periodisering en/of ruimtelijke spreiding (zowel horizontaal als verticaal) van de grondsporen?
2. Wat is de aard, conservering/kwaliteit, datering/ periodisering en/of ruimtelijke spreiding (zowel horizontaal als verticaal) van de artefacten?
3. Wat is de relatie tussen de grondsporen en artefacten?
4. Wat is de relatie tussen de vindplaats(en) en het natuurlijke milieu?
5. In hoeverre wordt de vindplaats bedreigd door de geplande ontwikkelingen?
6. In hoeverre komen de resultaten van het proefsleuvenonderzoek overeen met de resultaten van het bureau- en booronderzoek?
7. Kan worden aangetoond of binnen het plangebied een terplichaam aanwezig is? zo ja:
a: gaat het hier om een huisterp of is dit onderdeel van de dorpssterp van Schoonrewoerd?
b: kan de begrenzing of het verloop van de terp worden vastgesteld?
8. In welke relatie staat de vindplaats ten opzichte van andere onderzoeken van nabijgelegen vindplaatsen?
9. Wat is de waardering van de vindplaats volgens de criteria van de KNA-bijlage 'waarderen van vindplaatsen'? Is er sprake van een behoudenswaardige vindplaats?

³ Berendsen 1997.

⁴ De Leeuw & Denninger 1982.

⁵ ARCHIS waarnemingsnummer 24890.

⁶ ARCHIS waarnemingsnummer 24889.

⁷ ARCHIS waarnemingsnummer 403855.

1.4 Opzet van het rapport

Dit rapport betreft een standaardrapport zoals genoemd in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA 3.1 -specificatie VS05). In dit rapport worden de resultaten van het onderzoek gepresenteerd, waarna de eerste conclusies volgen. Dit onderzoek vormt geen eindstation, maar de basis van waaruit verder synthetiserend onderzoek kan plaatsvinden. Bij dit synthetiserend onderzoek kan, indien nodig, altijd worden teruggegrepen op de basisgegevens die zich achterin dit rapport bevinden.

Na de samenvatting en dit inleidende hoofdstuk volgt een omschrijving van de onderzoeksmethoden in hoofdstuk 2. Vervolgens zullen de verschillende deelonderzoeken aan de orde komen. De auteurs staan telkens bij de betreffende hoofdstukken vermeld. Allereerst wordt de fysische geografie behandeld in hoofdstuk 3, vervolgens de sporen en structuren in hoofdstuk 4 en het vondstmateriaal in hoofdstuk 5. Hierna volgen de synthese (hoofdstuk 6) en de waardering en het selectieadvies (hoofdstuk 7).

Afb. 2: impressie van het veldwerk.

2 Methoden

Het onderzoek is uitgevoerd conform de KNA 3.1 en het PvE.⁸ Tijdens het IVO is één proefsleuf aangelegd. De ligging van deze proefsleuf is noordoost-zuidwest, en de proefsleuf is geplaatst over boringen 1 en 2 van het vooronderzoek (zie afb. 3). In deze boringen zijn archeologische indicatoren aangetroffen. De proefsleuf is 3 m breed en 75 m lang.

Allereerst is een vlak aangelegd in de top van de cultuurlaag. Op dit niveau kunnen al sporen zichtbaar zijn. Vervolgens is laagsgewijs verdiept naar een sporenvak onder deze cultuurlaag, waarbij vondstmateriaal is verzameld. Dit vlak is gedocumenteerd. De vlakken zijn machinaal aangelegd, zonder schaafbak, omdat door de uitzonderlijk droge grond met een schaafbak geen goed leesbaar vlak aan te leggen was. Dit vormde ook een probleem bij de aanleg met een gladde bak.

Tijdens de aanleg van het vlak en tijdens het laagsgewijs verdiepen, zijn vondsten in vakken van 3 x 5 m verzameld. Grondsporen zijn direct ingekrast. De vlakken en de stort zijn met behulp van een metaaldetector onderzocht. Vervolgens is het vlak en ieder spoor daarin gefotografeerd en getekend met een *robotic Total Station* (rTS), waarbij om de 5 m een NAP-hoogte is bepaald. Een selectie van de aangetroffen grondsporen is met de hand gecoupeerd waarbij vondsten zijn verzameld. Met deze selectie kon de mate van conservering worden bepaald. Alleen de coupes van diepere grondsporen zijn gefotografeerd en getekend op schaal 1:20.

Tijdens het aanleggen van het diepste vlak werden profielkolommen aangelegd. De profielkolommen zijn gefotografeerd en getekend (op schaal 1:20) en vervolgens beschreven door een fysisch geograaf.

Bij de aanleg van profielkolom 7 werd onder het sporenvak een tweede cultuurlaag aangetroffen. Aan de onderkant van deze cultuurlaag werden in het vlak enkele vloerniveaus waargenomen. Deze lagen bovenop een tweede sporenniveau. Ter hoogte van de profielkolom is een sleuf van 1 m breed over de breedte van de proefsleuf aangelegd om de vloerniveaus nader te onderzoeken. De vloerniveaus zijn vrijgelegd en gefotografeerd. Vervolgens is verdiept tot op de natuurlijke ondergrond en is het volledige noordprofiel van het sleufje gedocumenteerd.

In overleg met de fysisch geograaf zijn tijdens dit onderzoek geen monsters ten behoeve van onderzoek naar macroresten genomen. Wel is het vloerniveau met plantenresten bemonsterd. Daarnaast is een pollenbak geslagen in het profiel, ter hoogte van de vloerniveaus.

⁸ Jezeer 2009.

Afb. 3: De locatie van de proefsleuf in het plangebied.

3 Fysisch geografisch onderzoek

(F. Zuidhoff)

3.1 Inleiding

Tijdens het veldwerk zijn in de proefsleuf acht profielopnames gemaakt van verschillende putwanden.⁹ Hierbij zijn de bodemtextuur en archeologische indicatoren beschreven volgens SBB 5.1 van het NITG-TNO waarin ondermeer de standaard classificatie van bodemmonsters volgens NEN5104 wordt gehanteerd. De bodems zijn beschreven per onderscheiden hoofd- en subhorizont.¹⁰ Van elk profiel is het koolzure kalkgehalte bepaald met behulp van een 10% zoutzuuroplossing. Daarnaast zijn, indien aanwezig, sedimentaire structuren beschreven. Tevens is een aantal profielkolommen verlengd door middel van een gutsboring om de diepere opbouw van de ondergrond te bepalen. Met de informatie over de opbouw van de ondergrond is het mogelijk de landschappelijke vraag uit het PvE te beantwoorden: Wat is de relatie tussen de vindplaats en de natuurlijke ondergrond.

3.2 Algemene geologie

Het onderzoekgebied ligt in het midden-Nederlandse rivierengebied, waar de ondiepe ondergrond bestaat uit afzettingen van de vroegere rivierlopen van de Rijn en de Maas. Rivierverleggingen vonden geregeld plaats, waardoor de rivierarmen werden verlaten of afgesneden. Op deze manier ontstonden steeds nieuwe rivierstelsels die het water van Rijn en Maas afvoerden. Als gevolg van een stijging van de zeespiegel en de daaraan gekoppelde stijging van de grondwaterstand werden oudere Holocene rivierafzettingen geleidelijk aan bedekt door jongere afzettingen. Op afbeelding 4 zijn de verschillende rivierlopen van de Rijn rond het plangebied weergegeven. Het plangebied ligt deels op de oever- en beddingafzettingen van de Schoonrewoerdse stroomrug die actief was tussen circa 3200 en 2104 voor Chr. (5172 en 4054 jr. cal. BP).¹¹ Ten oosten van het plangebied ligt in de ondergrond de Middelkoope stroomrug op een diepte van circa 3 m – maaiveld.¹² Deze stroomrug was actief tussen circa 6179 en 4175 voor Chr. (8129 en 6125 jr. cal. BP).¹³ In het noorden van het plangebied zijn bij het vooronderzoek op een diepte van 50 tot 70 cm de oeverafzettingen en op 100 tot 130 cm – maaiveld de beddingafzettingen van de Schoonrewoerdse stroomrug aangetroffen. De oeverafzettingen zijn bedekt met komklei. Het zuidelijke deel waar de proefsleuf is aangelegd ligt in een komgebied. Tijdens het vooronderzoek is op 100 tot 120 cm – maaiveld zand aangetroffen bedekt met klei.

3.3 Opbouw van de ondergrond in het plangebied

De opbouw van de zuidelijke profielkolom (1-1) is als volgt (Afb. 5): Op een diepte van 145 tot 250 cm onder maaiveld is matig zandige klei (Kz2) aangetroffen, geen zand. Dit zijn mogelijk oeverafzettingen behorende bij het zand uit de andere profielkolommen. Op dit pakket ligt met een scherpe grens een sterk humeus pakket matig siltige klei (Ks2) van 15 cm. De grens is rommelig en waarschijnlijk niet natuurlijk. Op dit pakket ligt een gemengde laag van uiterst siltige klei met plaggen van sterk zandige klei (Kz3) Dit is een opgebracht pakket. Dit pakket is circa 25 cm dik. Daarboven ligt van 80 tot 105 cm een pakket matig tot sterk siltige klei (Ks2-3). De bovenste 20 cm van deze laag is sterk humeus met spikkels baksteen en houtskool: een vegetatiehorizont of cultuurlaag. De bouwvoor is 60 cm dik en sterk verrommeld doordat op deze plek een woonhuis heeft gestaan. De plaggenlaag is ook gevonden in de profielkolommen tussen profielkolom 1-1 en 1-2.

Profielkolom (1-2) heeft de volgende opbouw (afb. 6): Op een diepte van 170 tot 250 cm – maaiveld is matig grof zand aangetroffen met de boor. Dit zandpakket wordt afgedekt door een pakket sterk siltige klei (Ks3). De grens tussen dit zandpakket en de bovenliggende sterk siltige klei (Ks3) is scherp en niet *fining upwards* zoals gebruikelijk bij een oeverafzetting. Mogelijk behoren de zandige afzettingen tot een crevasse van de Schoonrewoerdse stroomrug die abrupt opgehouden is met stromen en daarna door komklei is afgedekt. Een crevasseafzetting ontstaat bij een doorbraak van de oeverwal van een actieve rivier. Op 127 cm onder maaiveld is weer een scherpe grens met het pakket matig siltige klei (Ks2) dat daarboven ligt. De laag is humeus en bevat houtskoolspikkels en fosfaat. De kleilagen (Ks2) boven dit pakket bevatten ook fosfaat en baksteenspikkels. Dit is waarschijnlijk weer een opgebracht pakket van de terp. In deze profielkolom is geen humeuze cultuurlaag onder de bouwvoor aangetroffen.

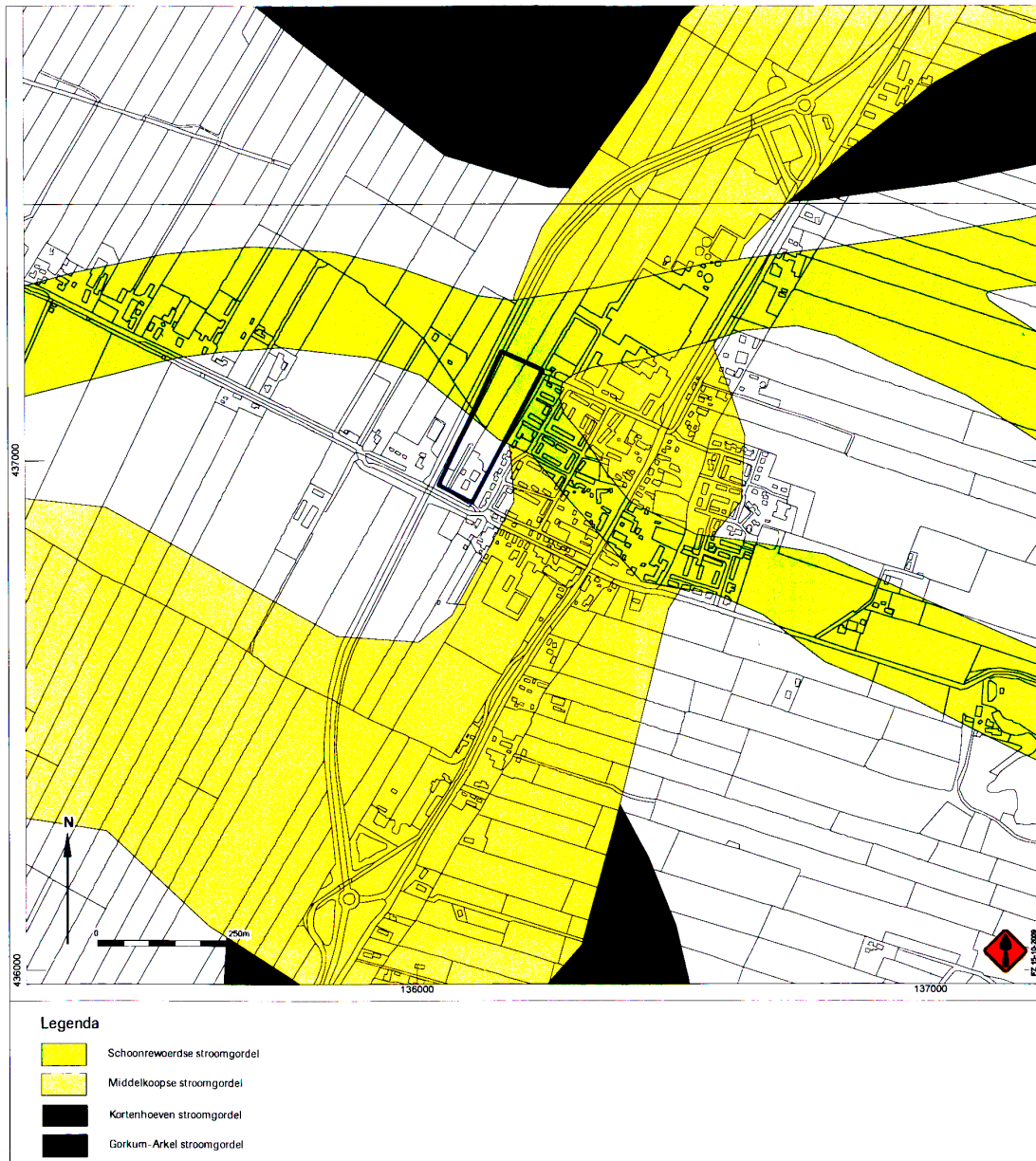
⁹ De locatie van profielkolommen is weergegeven in bijlage 4.

¹⁰ Ten Cate et al. 1995.

¹¹ Berendsen en Stouthamer 2001.

¹² Berendsen en Stouthamer 2001.

¹³ Berendsen en Stouthamer 2001.

Afb. 4: De verschillende rivierlopen van de Rijn rond het plangebied

In de volgende profielkolom (1-3) is op een diepte van 130 cm onder maaiveld zand aangetroffen met daarop een matig siltige klei (Ks2). Op een diepte van 120 cm bevat de klei zwarte spikkels van organische resten, die natuurlijk zijn gevormd. Er is geen scherpe grens van het ophogingspakket waargenomen naar de natuurlijke ondergrond. Op een diepte van 80 tot 105 cm onder maaiveld bevat de matig siltige klei (Ks2) wel steentjes, bot en fosfaat, wat duidt op menselijke invloeden. In de meest noordelijke profielkolom (1-4) is de profielopbouw vrijwel hetzelfde als in profielkolom 1-3. Alleen op een diepte van 80 tot 112 cm onder maaiveld is wat verstoring aangetroffen in de matig siltige klei (Ks2).

3.4 Conclusie

Het noordelijk deel van het plangebied is gelegen op de Schoonrewoerdse stroomrug. In het zuidelijk deel waar de proefsleuf is aangelegd, is op een diepte van circa 120 cm onder maaiveld zand aangetroffen van crevasseafzettingen behorende bij de Schoonrewoerdse stroomrug. Dit zand is bedekt met komkleiafzettingen. Op de komklei is een pluggenlaag aangebracht om het terrein op te hogen. Ophogen van woonerven was nodig omdat komgebieden bij dijkdoorbraken regelmatig overstromden. De ophogingen vonden vooral plaats in de 14^e en 15^e eeuw.

Afb. 5: Profielkolom 1-1.

Afb. 6: Profielkolom 1-2.

4 Sporen en structuren

4.1 Inleiding

Conform het PvE is een vlak aangelegd op het sporenniveau onder de vegetatiehorizont of cultuurlaag. Op dit niveau zijn verschillende sporen opgetekend. In het zuidelijk deel van de proefsleuf is een terp aangetroffen. De terp bestaat uit meerdere ophogingspakketten en daardoor zijn er meerdere sporenniveaus aanwezig. De terp en de aangetroffen sporen worden hieronder besproken.

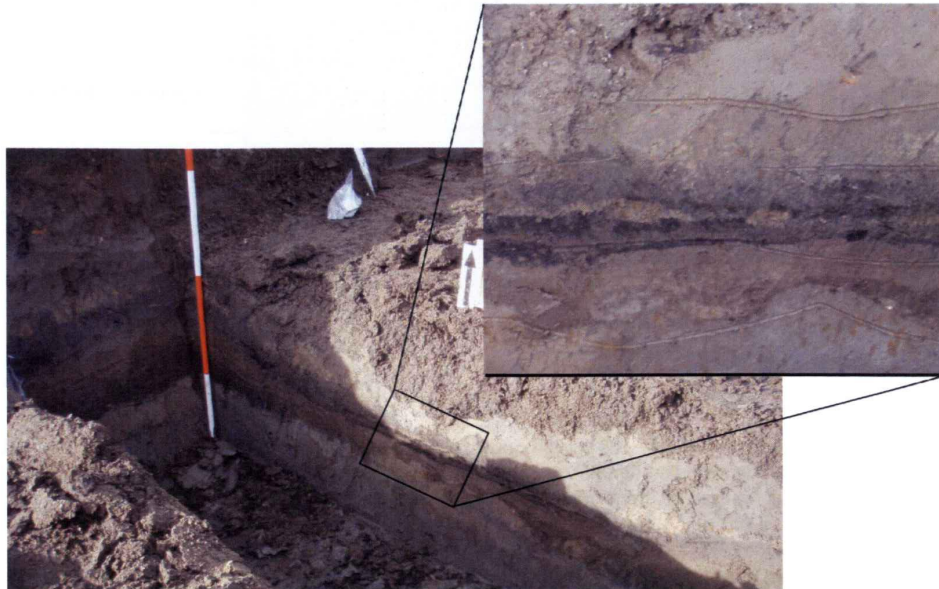
4.2 De terp

De basis van het terplichaam is duidelijk herkenbaar aan de scherpe grens met natuurlijke ondergrond. Deze scherpe en rommelige grens is in de profielkolommen 1 en 2 aangetroffen. Het terplichaam kan aan de noordzijde zodoende begrensd worden tussen profielkolom 2 en 3, wat inhoudt dat het terplichaam binnen het plangebied een omvang heeft van 25 bij 45 meter. De terp loopt mogelijk richting het oosten door maar hier ligt een boerderijperceel, dat behouden zal blijven.

De profielkolommen die in het terplichaam zijn aangelegd (1, 2 en 7) hebben alle drie een verschillende opbouw. Het meest complete profiel is in profielkolom 7 gedocumenteerd (zie afb 8). Hier zijn zes verschillende (ophogings-)lagen waargenomen. Deze zullen van onder naar boven beschreven worden.

Aan de basis bevindt zich een pakket sterk humeus, matig siltige klei (spoor 7000). Hierop is een tweede kleipakket opgeworpen, dat veel minder humeus is (spoor 6000). Wel bevat de laag veel ijzerinspoeling. Hoewel er geen sporen in de kleine sleuf bij profielkolom zijn aangetroffen, is het kleipakket wel een goed sporenniveau. Bovenop deze kleilaag bevindt zich immers een dik pakket zeer humeuze klei met veel insluitsels, zoals houtskool, aardewerk en botmateriaal (spoor 5000). Deze laag kan gezien worden als een cultuurlaag, waarop zeer intensief geleefd is.

Onderin deze cultuurlaag bevonden zich in het dwarsleufje enkele vloerniveaus (zie afb. 7). Deze waren te herkennen als dunne zwarte bandjes. Tussen deze bandjes bevond zich een laag van 0,5 cm, bestaande uit platgetrapte plantenresten. Een monster van deze laag is onder een microscoop geanalyseerd. Uit deze analyse bleek dat de plantenresten vermoedelijk afkomstig zijn van hooi of stro.¹⁴ De planten zijn echter zodanig vertrapt dat er geen structuur meer in herkenbaar is.

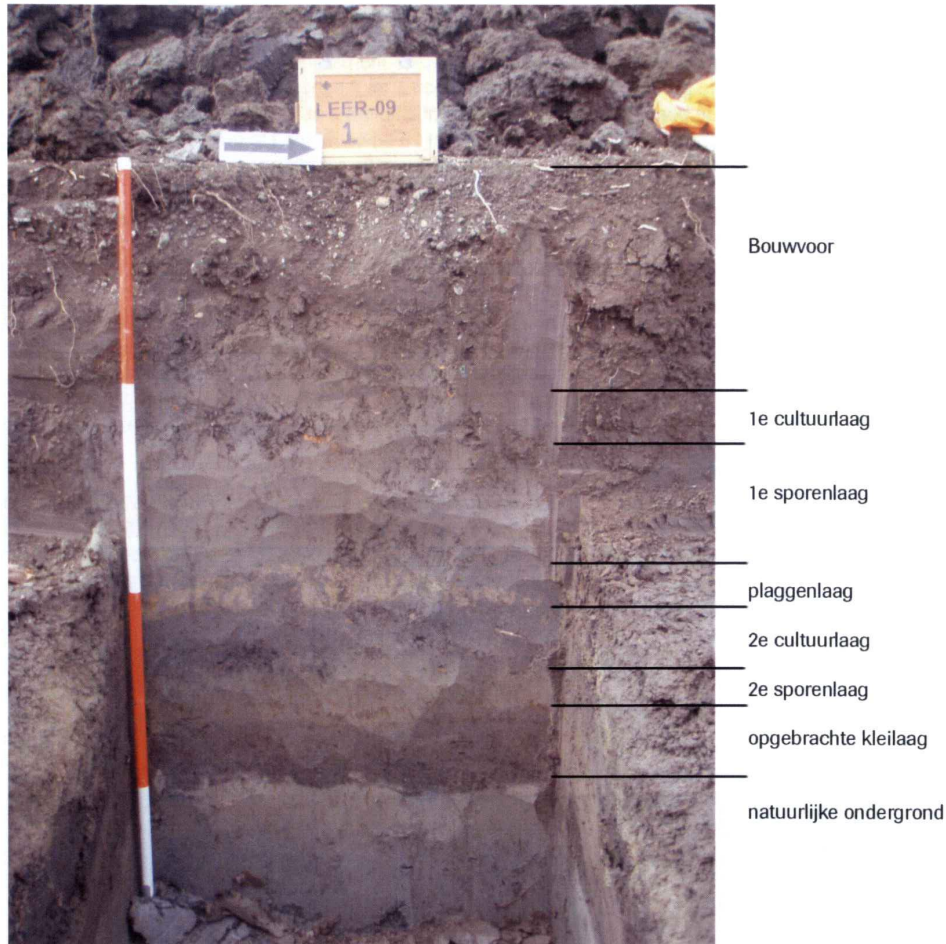

Afb. 7: Het noordprofiel van het dwarsleufje met een detail van de verschillende vloerniveaus.

¹⁴ Mondelinge mededeling H. Bos en C. Moolhuizen.

Bovenop de cultuurlaag is een plaggenlaag (spoor 4000) aangetroffen, een gemengde laag van uiterst siltige klei met plaggen van sterk zandige klei (Kz3). De plaggen geven een duidelijke aanwijzing dat het pakket is opgebracht om het terplichaam opnieuw op te hogen. Dit pakket is in profielkolom 1 veel dikker dan in kolom 7. Mogelijk is ter hoogte van profielkolom 1 de cultuurlaag veel sterker vermengd met de plaggen. De plaggenlaag is afgedekt met een pakket matig tot sterk siltige klei (Ks2-3). De bovenste 20 cm van deze laag is sterk humeus met spikkels baksteen en houtskool wat wijst op een vegetatiehorizont of cultuurlaag (spoor 2000). In profielkolom 7 is deze cultuurlaag vrijwel geheel opgenomen in de bouwvoor en in kolom 2 is de laag helemaal niet aangetroffen.

Afb. 8: Profielkolom 1-7: het meest complete profiel van het terplichaam.

4.3 Het sporenniveau

Op het bovenste sporenniveau zijn zes sporen opgetekend. Hierbij dient wel te worden aangetekend dat door de droogte van de kleipakketten het zeer moeilijk was om een goed leesbaar vlak aan te leggen. Mogelijk is ook een deel van dit sporenvak verrommeld, omdat op de locatie een woonhuis heeft gestaan.

Er zijn drie greppels, twee kuilen en een paalkuil aangetroffen. vijf van de zes sporen zijn gevonden op het terplichaam (zie afb. 9). De greppel (spoor 5) heeft een zuidwest-noordoost oriëntatie en kan worden gevolgd tot ongeveer de noordelijke begrenzing van het terplichaam. Na couperen bleek het spoor slechts enkele cm diep te zijn. Mogelijk gaat het om een ondiepe afwateringsgreppel van het terplichaam. Het aardewerk dat in deze greppel is gevonden, is dateert echter uit de 16^e – 17^e eeuw. De greppel behoort dan tot een late bewoningsfase van de terp.

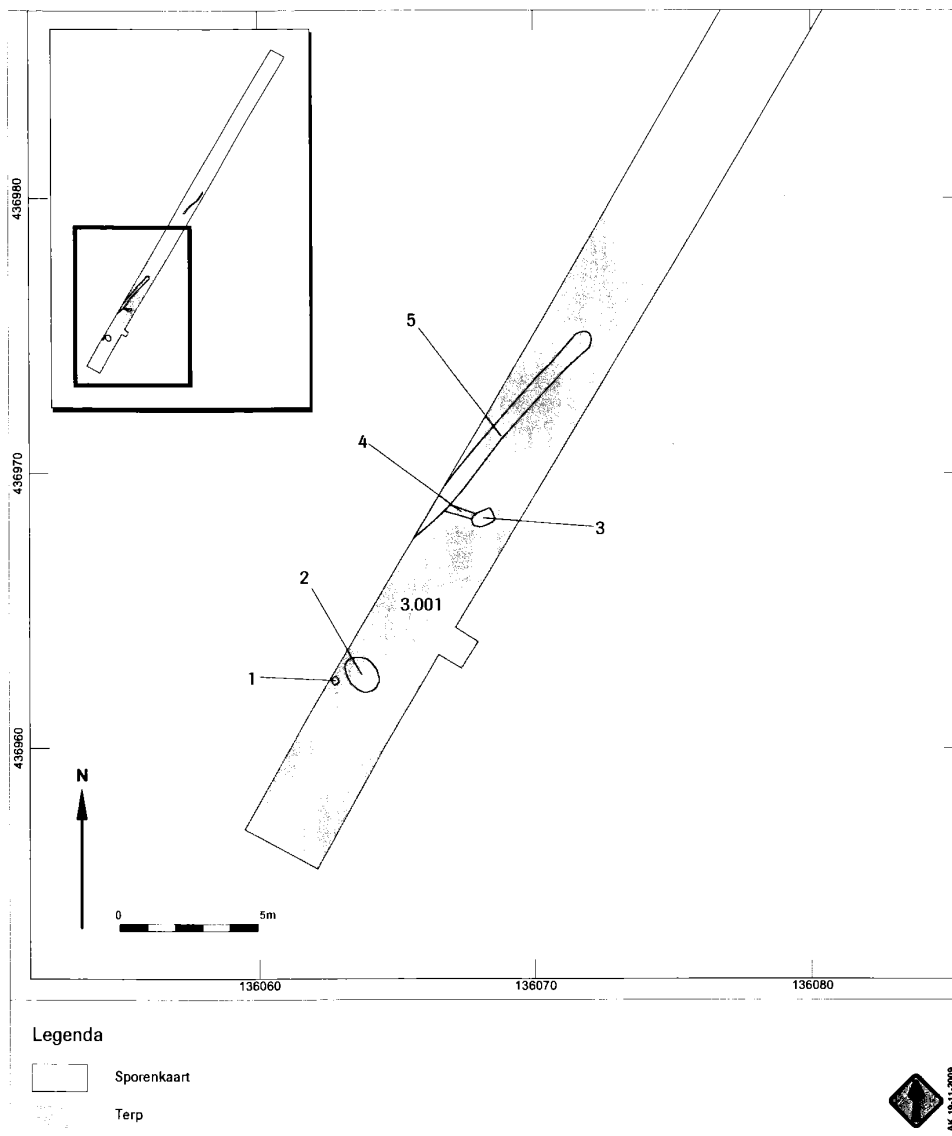
Vrijwel haaks op deze greppel is een kleine greppel gevonden, die ook in verbinding staat met een kuiltje (spoor 3). Het kuiltje was in de coupe nog slechts enkele cm diep. Wel is een scherp roodbakkend

aardewerk aangetroffen, daterend uit de 14^e – 15^e eeuw. De functie van deze sporen in relatie tot de grotere greppel is niet duidelijk. Verder zuidelijk is nog een grote, ovale kuil aangetroffen. Deze is niet gecoupeerd om de archeologische waarden zoveel mogelijk intact te laten. De paalkuil bleek na couperen een natuurlijke verkleuring.

Ten noorden van het terplichaam is nog een smal greppeltje met een onregelmatige loop opgetekend. Het spoor was in de coupe ca. 10 cm diep en bevatte brokjes baksteen en houtskool. De functie van het greppeltje is niet duidelijk.

Afb. 9: Allesporenkaart van de proefsleuf, met een uitsnede van de sporen op het terplichaam.

5 Vondstmateriaal

5.1 Inleiding

Tijdens het onderzoek zijn 60 scherven aardewerk en 3 fragmenten dierlijk bot verzameld. Het aardewerk is bestudeerd door S. Ostkamp en het botmateriaal door E. Esser. De resultaten zijn in de onderstaande paragrafen beschreven.

5.2 Aardewerk

5.2.1 Inleiding

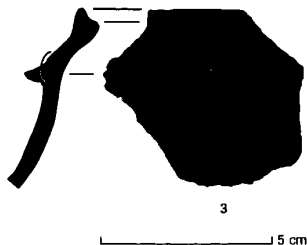
Het aardewerk is gevonden tijdens de aanleg van de verschillende vlakken. Vrijwel al het aardewerk is aangetroffen op het bovenste sporenvak. Hiervan kunnen twee vondstnummers gekoppeld worden aan sporen op dit vlak. Bij de uitbreiding van profielkolom 7 is ook aardewerk uit de tweede cultuur- en sporenlaag verzameld.

5.2.2 Beschrijving van het aardewerk

Het aardewerk van het bovenste sporenvak bestaat overwegend uit roodbakkend en vroeg grijsbakkend aardewerk, waarbij het grijsbakkende aardewerk mogelijk nog tot het late kogelpotaardewerk behoort. Deze types zijn zeer moeilijk van elkaar te onderscheiden, omdat ze in dezelfde periode zijn geproduceerd, soms zelfs in dezelfde oven zijn gebakken. De overgang van het kogelpotaardewerk naar het vroeg grijsbakkende aardewerk vindt plaats in het midden van de 14^e eeuw.

In het roodbakkende aardewerk zit qua vormen meer variatie. Ook lopen de dateringen in deze categorie verder uiteen. Het vormenspectrum bestaat uit kannen, kommen, potten en grappen, en er zijn mogelijk twee fragmenten van een lavabo gevonden. De scherven zijn gedateerd tussen de midden 14^e en vroege 16^e eeuw. De datering vond plaats aan de hand van verschillende kenmerken. Belangrijk is de aanwezigheid van loodglazuur op het aardewerk. Bij enkele scherven ontbreekt het glazuur, wat wijst op een vroegere datering, terwijl er ook aardewerk is uitgevoerd met een dikke laag loodglazuur. Dit werd vooral gedaan in de periode 1450-1550. Ook de aanwezigheid van een standvoet wijst op die datering.

Binnen het spectrum van het roodbakkende aardewerk is de vondst van de mogelijke fragmenten van een lavabo bijzonder. Een lavabo hing aan een touw in het huis en was gevuld met water. Hiermee konden de bewoners hun handen wassen. De scherven zijn volledig geglazuurd en de rand is gegolfd (zie afb. 10). Ze zijn gedateerd in het midden van de 14^e eeuw. De volledig geglazuurde lavabo's waren dure producten en geven een belangrijke indicatie voor de rijkdom van de bewoners.

Afb. 10: het randfragment van de mogelijke lavabo.

Op het bovenste sporenvak zijn nog enkele scherven van andere typen aardewerk aangetroffen: een halsfragment van een Siegburg kan. De hals is met een getande spatel nagedraaid. Dit type is te dateren tussen 1325 en 1360. Daarnaast is ook een wandscherf van steengoed aardewerk uit Langerwehe gevonden. Dit aardewerk is afgewerkt met een ijzerengobe. Langerwehe aardewerk werd tussen 1275 en 1475 geproduceerd, maar binnen dit vondstcomplex zijn de scherven vermoedelijk in het midden van de 14^e eeuw te dateren. Er zijn twee fragmenten van steengoed uit Raeren aangetroffen. Dit materiaal is te dateren rond 1500.

Er zijn twee scherven afkomstig uit sporen op het bovenste sporenvak. Een oorfragment van een roodbakkende grappe of kan is aangetroffen in kuil spoor 3. Het aardewerk kan gedateerd worden in de 14e -15e eeuw. Uit de greppel (spoor 5) komt een voet met standring van een grote roodbakkende pot of kan. Deze kan gedateerd worden in de 16e -17e eeuw.

Uit de tweede cultuurlaag (spoor 5000) komen drie wandfragmenten en één rand van vroeg grijsbakkend aardewerk, daterend uit de 14e eeuw. Het randfragment behoort mogelijk tot het laat kogelpotaardewerk en zou dan nog uit de 13e eeuw kunnen dateren. Ook is er nog een wandfragment roodbakkend aardewerk met spaarzaam loodglazuur gevonden, datering 14e-15e eeuw. Op het tweede sporenniveau (spoor 5000) zijn vier wandscherven grijsbakkend aardewerk aangetroffen. De wandscherven zijn erg dik en hebben daarom toebehoord aan een grote voorraadkan. Naast de opslagfunctie waren deze kannen ook geschikt om water uit waterputten te halen. Het aardewerk dateert vermoedelijk uit de 14^e eeuw maar zou ook nog in de 15^e eeuw gedateerd kunnen worden.

5.2.3 Conclusie

Het aantal scherven aardewerk is eigenlijk te klein om een goede uitspraak te kunnen doen over de datering van de verschillende sporen en lagen. Dit komt mede omdat er veel fragmenten rood- en grijsbakkend aardewerk aangetroffen zijn, die op zichzelf moeilijk exact te dateren zijn. Toch kunnen er uit dit complex twee mogelijke vondstgroepen gefilterd worden: een groep daterend uit de midden 14^e eeuw (ca. 2^e-3^e kwart 14^e eeuw) en een groep uit 1450-1550.

Opvallend genoeg wordt het aardewerk uit de onderste cultuur- en sporenlaag niet specifiek vroeger gedateerd dan het materiaal uit de bovenste lagen. Uit de onderste niveaus zijn echter nog zeer weinig aardewerk verzameld. Vermoedelijk hebben de ophogingen van de terp elkaar spoedig opgevolgd, waardoor het vroege met het latere materiaal vermengd is geraakt. Uit de vondst van de lavabo blijkt wel dat de bewoners van de terp een zekere rijkdom kenden.

5.3 Archeozoologisch onderzoek

Er zijn drie fragmenten dierlijk bot aangetroffen. Twee botfragmenten zijn gevonden in de plaggenlaag (spoor 4000, vondstnummer 9) en één stuk komt uit de onderliggende cultuurlaag (spoor 5000, vondstnummer 10). Vondstnummer 10 bevat een *metacarpus* (middenhandsbeen) van een rund. De twee fragmenten uit vondstnummer 9 behoren tot een *femur* (dijbeen) van een varken. Op het botmateriaal van het varken zijn een hakspoor en sporen van hondenvraat aangetroffen.

De conserveringstoestand van het materiaal is goed. Het bot is nauwelijks verweerd en gefragmenteerd. Hierbij dient wel te worden aangemerkt dat het slechts drie stuks bot betreft, onvoldoende om te spreken van een representatieve hoeveelheid.

6 Synthese

6.1 Algemeen

De verwachtingen die op grond van het vooronderzoek zijn gesteld, kunnen op basis van het huidige onderzoek worden bevestigd. Tijdens het booronderzoek is in het zuidelijk deel van het plangebied een cultuurlaag aangetroffen met houtskool, bot- en aardewerk fragmenten. Deze laag is op grond van een kogelpotfragment gedateerd als Laet Middeleeuws. Tijdens het proefsleuvenonderzoek bleek dat de cultuurlaag behoort tot een terp. Het terplichaam bevindt zich in de zuidelijke 35 m van de proefsleuf. Dit komt overeen met de locatie van de boringen met archeologische indicatoren.¹⁵

Het terplichaam is in het profiel herkenbaar aan een scherpe en rommelige grens met de natuurlijke ondergrond. De basis van de terp bestaat uit een pakket klei, met daarop een tweede kleipakket. Bovenop deze kleilaag bevindt zich een cultuurlaag met veel insluitsels, zoals houtskool, aardewerk en botmateriaal. Onderin deze cultuurlaag bevonden zich in het dwarsleufje enkele vloerniveaus. Deze waren te herkennen als dunne zwarte bandjes. Tussen deze bandjes bevond zich een laag van 0,5 cm, bestaande uit platgetrapte plantenresten, vermoedelijk afkomstig van hooi of stro. De planten zijn echter zodanig vertrapt dat er geen structuur meer in te herkennen is. Bovenop de cultuurlaag is een plaggenlaag aangetroffen, dat is opgebracht om het terplichaam opnieuw op te hogen. De plaggenlaag is afgedekt met een kleipakket. Bovenin dit pakket bevindt zich een tweede cultuurlaag met spikkels baksteen en houtskool.

Er zijn op het sporenniveau onder de bovenste cultuurlaag slechts enkele sporen aangetroffen. Dit houdt enerzijds verband met de moeilijke bodemomstandigheden voor de aanleg van een sporenvak ten tijde van het veldwerk. Anderzijds houdt het ook verband met een belangrijke verandering die optrad in boerderijconstructies aan het begin van de Late Middeleeuwen. Daarbij werd de aardvaste constructie met ingegraven staanders verlaten ten gunste van op maaiveld aangebrachte funderingsconstructies, zoals grondbalken en poeren. Dergelijke constructiewijzen laten vaak weinig of geen sporen in de bodem achter.¹⁶ Het tweede sporenniveau is tijdens het proefsleuvenonderzoek niet nader onderzocht. Wel blijkt uit het aantreffen van de vloerniveaus onderin de tweede cultuurlaag dat het sporenniveau nog volledig intact moet zijn.

De terp is vermoedelijk een huisterp. De locatie van het terplichaam ligt te ver buiten de historische dorpskern van Schoonrewoerd, die op een terp gelegen is.¹⁷ Bij een dorpsterp is er ook een terpgreppel om de terp te verwachten. De locatie van de terp lijkt eerder verband te houden met lintbebouwing aan de weg Overheicop, die op de historische kaart van 1874 staat aangegeven als de Huibertweg (zie afb. 11). De lintbebouwing hangt samen met ontginningen, die op grote schaal plaatsvonden nadat de komgebieden tussen omstreeks 1000 en 1300 waren bedijkt. De kommen werden opgedeeld in langgerekte kavels. Deze ontwikkeling hing nauw samen met ontwikkelingen op het gebied van demografie, veranderingen in landgebruik en economie (opkomst van de steden) en voortschrijdende technologie.¹⁸ Ook de regionale machthebbers, de graven van Holland, Gelre en Brabant en de bisschop van Utrecht, en de (boven)lokale elite speelden hierin een belangrijke rol. Zij stimuleerden deze ontwikkelingen en wisten er ook volop van te profiteren.

Door de voortdurende dijkdoorbraken waren de bewoners van het rivierengebied genoodzaakt hun woonerf op te hogen, en er werden ook hele dorpskernen opgehoogd. Deze ophogingen vonden vooral plaats in de 14e en 15e eeuw. De aangetroffen huisterp valt ook in deze periode te dateren. Uit het aardewerkcomplex zijn er mogelijk twee vondstgroepen te filteren: één daterend uit het 2e -3e kwart van de 14e eeuw en één uit de periode 1450-1550.

Een probleem bij huisterpen is dat tijdens afgravingen, egalisaties en ophogingen oude woonlagen soms volledig verdwenen zijn. De hoogste kop van de terp heeft hier meestal het meest van te verduren. De woonlagen (afvallagen) van de kop van de terp worden meestal naar de flank geschoven, zodat de terp in de loop van de tijd in omvang en hoogte toeneemt. Gezien de vermenging van het vondstmateriaal op deze vindplaats, kan dat ook hier gebeurd zijn. Soms vinden in latere perioden ook ingrijpende vergravingen plaats. De bovenste bewoningslagen van de terp zijn enigszins verstoord door de boerderij, die in een latere periode is gebouwd.

¹⁵ Hanemaaijer en Van Lil 2007.

¹⁶ Noaa hoofdstuk 21, 29

¹⁷ Berendsen 1997.

¹⁸ Noaa h 21, 29.

Afb. 11: Het plangebied geprojecteerd op de historische kaart uit 1874.

6.2 Beantwoording van de onderzoeksvragen

De onderzoeksvragen die in het Programma van Eisen zijn gesteld zullen hier worden beantwoord op basis van de bevindingen van het proefsleuvenonderzoek.

1. *Wat is de aard, conservering/kwaliteit, datering/periodisering en/of ruimtelijke spreiding (zowel horizontaal als verticaal) van de grondsporen?*

In het plangebied is een terp aangetroffen. In de zuidelijke 35 m van de proefsleuf is duidelijk zichtbaar dat er kleipakketten zijn opgebracht om een verhoogd bewoningsniveau te creëren. Het terplichaam is goed geconserveerd, alleen de bovenste cultuurlaag is deels opgenomen in de bouwvoor en het bovenste sporenniveau is gedeeltelijk verrommeld doordat er recentelijk nog een huis heeft gestaan. Onderliggende ophogings- en bewoningslagen zijn nog intact. De grondsporen op het bovenste sporenniveau waren matig geconserveerd en moeilijk te onderzoeken door de slechte bodemomstandigheden ten tijde van het veldwerk.

Uit de profielopbouw blijkt dat de terp is opgebouwd uit twee kleipakketten met daarop een cultuurlaag. Onderin de cultuurlaag zijn in een sleufje vloerniveaus aangetroffen. De cultuurlaag is afgedekt met een plaggenlaag. Daarop bevindt zich opnieuw een kleipakket en een cultuurlaag. Het gehele pakket is ca. 1,5 m dik. Uit verschillende lagen is vondstmateriaal verzameld. Op basis van het geringe vondstmateriaal zijn de afzonderlijke lagen niet exact te dateren. Wel kunnen er twee vondstgroepen uitgefilterd worden, die mogelijk een periodisering in de bewoningsfasen aan kunnen brengen: de eerste periode is het 2^e en 3^e kwart van de 14^e eeuw, de tweede periode loopt van ca. 1450 tot 1550.

2. *Wat is de aard, conservering/kwaliteit, datering/ periodisering en/of ruimtelijke spreiding (zowel horizontaal als verticaal) van de artefacten?*

Het vondstmateriaal komt bijna allemaal uit de verschillende lagen van het terplichaam en bestaat uit aardewerk en bot. De conservering van beide vondstcategorieën is goed: het aardewerk is weinig gefragmenteerd en het botmateriaal is nauwelijks verweerd. Het aardewerk dateert uit de Late Middeleeuwen. Er zijn mogelijk twee vondstgroepen uit te herleiden: één uit het 2e en 3e kwart van de 14e eeuw, de ander uit de periode 1450 tot 1550. Er zijn ook ten noorden van het terplichaam nog vondsten aangetroffen maar deze dateren uit dezelfde periode.

3. *Wat is de relatie tussen de grondsporen en artefacten?*

Van het terplichaam is uit verschillende lagen vondstmateriaal verzameld. Het aardewerk heeft deze lagen niet specifiek kunnen dateren. Dit komt mede door de geringe hoeveelheid vondstmateriaal en het feit dat aan veel aardewerktypen geen precieze datering kan worden gegeven. Vermoedelijk is het vondstmateriaal ook vermengd door egalisaties en ophogingen van het terplichaam.

4. *Wat is de relatie tussen de vindplaats(en) en het natuurlijke milieu?*

De vindplaats is aangetroffen op crevasseafzettingen behorende bij de Schoonrewoerdse stroomrug. De zandige afzettingen van de crevasse vormden een lichte verhoging in het landschap en waren daardoor zeer geschikt voor bewoning. Desondanks was het noodzakelijk om het woonef op te hogen, omdat het gebied bij dijkdoorbraken regelmatig overstroomde.

5. *In hoeverre wordt de vindplaats bedreigd door de geplande ontwikkelingen?*

In het plangebied zijn woningen gepland die mogelijk deels zullen worden onderkelderd. De juiste positionering van de geplande huizen is nog niet bekend. Naast de bestaande boerderij zal een ontsluiting van het plangebied worden aangelegd. De bovenste lagen van het terplichaam bevinden zich direct onder de bouwvoor, en deels is de cultuurlaag ook in de bouwvoor opgenomen. De voorgenomen bouwplannen vormen dus een directe bedreiging voor de vindplaats, zeker als de woningen worden onderkelderd.

De bouwplannen vormen ook een indirecte bedreiging. Door de ontwikkelingen zal een nieuwe waterhuishouding in het gebied ontstaan, waardoor de organische materialen in de ondergrond vermoedelijk verloren gaan. In een terplichaam zijn deze resten doorgaans goed geconserveerd. Dit blijkt ook uit het aantreffen van een vloerniveau met een stro- of hooilaag in de terp.

6. *In hoeverre komen de resultaten van het proefsleuvenonderzoek overeen met de resultaten van het bureau- en booronderzoek?*

Tijdens het booronderzoek zijn in boringen 1 en 2 een cultuurlaag en archeologische indicatoren uit de Late Middeleeuwen aangetroffen. Op basis hiervan is dit deel van het plangebied gewaardeerd als een gebied waar archeologische resten mogen worden verwacht. De vondst van een terplichaam op deze locatie heeft deze verwachting bevestigd.

7. *Kan worden aangetoond of binnen het plangebied een terplichaam aanwezig is?*

Er is binnen het plangebied een terplichaam aanwezig. Het terplichaam bevindt zich in het zuidelijk deel van het plangebied, en niet in het oostelijk deel, zoals op basis van het bureauonderzoek kon worden verwacht.

zo ja:

a: gaat het hier om een huisterp of is dit onderdeel van de dorpsterp van Schoonrewoerd?

Het gaat bij dit terplichaam om een huisterp. De locatie is te ver van de historische dorpskern van Schoonrewoerd gelegen om onderdeel te kunnen zijn van de dorpsterp. Vermoedelijk hangt de locatie van de terp samen met lintbebouwing langs de weg Overheicop, de vroegere Huibertweg.

b: kan de begrenzing of het verloop van de terp worden vastgesteld?

De terp kan in het noorden begrensd worden. In profielkolom 2 was wel duidelijk een scherpe en rommelige grens van het ophogingspakket met de natuurlijke ondergrond zichtbaar maar in

profielkolom 3 niet meer. Op basis van deze gegevens is de noordelijke begrenzing van de terp tussen deze profielkolommen vastgesteld. Het terplichaam loopt ten zuiden van het plangebied door. De westelijke en oostelijke grens kon door de noord-zuid oriëntatie van de proefsleuf niet vastgesteld worden. Gezien de smalle breedte van het terrein en het gegeven dat de terp vermoedelijk verband houdt met lintbebouwing aan de weg Overheicop, loopt het terplichaam ook ten oosten en westen buiten het plangebied door. De zuidgrens van het terplichaam is dan ook te koppelen aan de weg.

8. *In welke relatie staat de vindplaats ten opzichte van andere onderzoeken van nabijgelegen vindplaatsen?*

Hoewel bekend is dat er in het rivierengebied veel terpen zijn ontstaan, omdat de bewoners genoodzaakt waren hun woonerf op te hogen door de vele dijkdoorbraken, zijn er recentelijk nauwelijks (huis-)terpen onderzocht.

In Aalst, bij Zaltbommel, is een deel van een huisterp opgegraven.¹⁹ In deze terp waren drie bewoningsfasen te herkennen: de 12e eeuw, 13e eeuw en derde kwart 14e eeuw. Mogelijk bevonden zich op een dieper niveau nog oudere fasen, maar deze zijn niet onderzocht. In Hagestein heeft een klein onderzoek op een vluchtheuvel plaatsgevonden.²⁰ De vluchtheuvel is in één keer opgeworpen, in de 14e of het eerste kwart van de 15e eeuw.

In verband met het geringe onderzoek, zowel van de huidige terp als de bovengenoemde vindplaatsen, is het moeilijk een relatie te leggen. Wel is uit de vondstcomplexen duidelijk dat er een belangrijke bewoningsfase is geweest in de 14^e en het begin van de 15^e eeuw. Door de overstromingen in deze periode was het meer dan in andere periodes noodzakelijk om op verhoogde woonerven te gaan wonen.

9. *Wat is de waardering van de vindplaats volgens de criteria van de KNA-bijlage 'waarderen van vindplaatsen'? Is er sprake van een behoudenswaardige vindplaats?*

De waardering van de fysieke kwaliteitscriteria en de inhoudelijke kwaliteit is hoog. De vindplaats is daarom aangemerkt als behoudenswaardig. Deze waardering is nader uiteengezet in hoofdstuk 7.

¹⁹ Roessingh 2008.

²⁰ Corver 2008.

7 Waardering en selectieadvies

7.1 Waardering van de vindplaats

De waardstelling, zoals voorgeschreven in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.1, specificatie VS06) gebeurt op drie niveaus: belevingswaarde, fysieke kwaliteit en inhoudelijke kwaliteit. De eerste is niet van toepassing omdat de vindplaats niet bovengronds zichtbaar is. Alleen de laatste twee niveaus zijn op deze vindplaats van toepassing. De fysieke kwaliteit van de vindplaats is gebaseerd op haar conservering en gaafheid. De conservering geeft aan in hoeverre de resten behouden zijn, de gaafheid in hoeverre de vindplaats nog compleet is. De beoordeling is voor zowel gaafheid als conservering: drie punten voor hoge, twee punten voor middelhoge en één punt voor lage kwaliteit.

De vindplaats is ruimtelijk goed bewaard gebleven en kan dus worden beschouwd als zijnde van hoge kwaliteit. Uit de profielopnames blijkt duidelijk dat het grootste deel van het terplichaam intact is. Alleen de bovenste cultuur- en sporenlaag zijn op een deel van het terrein verrommeld doordat op de locatie een woonhuis heeft gestaan. Door de slechte bodemomstandigheden ten tijde van het onderzoek zijn er helaas te weinig sporen aangetroffen om een representatief beeld van het bovenste sporenniveau te kunnen geven.

De conservering van de grondsporen is goed. De sporen in het bovenste sporenvak waren door de slechte bodemomstandigheden tijdens het onderzoek wel moeilijk te onderzoeken. De gelaagdheid van het terplichaam is grotendeels intact. De tweede cultuur- en sporenlaag is uitstekend geconserveerd. Dit blijkt uit het aantreffen van vloerniveaus en de laag met plantenresten. Het aardewerk dat verzameld is tijdens het aanleggen van de sporenvakken is weinig verweerd en gefragmenteerd. Bot en zaden zijn goed bewaard gebleven. De conservering van sporen en vondsten wordt hoog gewaardeerd. Hierbij moet echter worden bedacht dat op regionaal niveau de conserveringsomstandigheden voor de vindplaats kenmerkend zijn voor dit gebied.

De waardering van beide fysieke kwaliteitscriteria is in totaal 6 punten. Dit is een score die bovengemiddeld is en die haar het predikaat 'behoudenswaardig' oplevert (tabel 2).

Ook op inhoudelijke kwaliteit, uitgedrukt in waarden voor zeldzaamheid, informatie en ensemble, wordt de vindplaats beoordeeld met hetzelfde puntensysteem. De vindplaats scoort qua zeldzaamheid hoog. Er zijn in het rivierengebied nog maar weinig terpen onderzocht. Veel terpen zijn als monument beschermd. De vindplaats heeft ook een hoge informatiewaarde. Het terplichaam is nog vrijwel volledig intact. Vooral de verschillende vloerniveaus zijn bijzonder. De vindplaats kan in belangrijke mate bijdragen aan het terpenonderzoek in de regio. Daarnaast zijn mogelijk ook nog de funderingsconstructies, zoals grondbalken en poeren, in de ondergrond bewaard gebleven. Deze zouden veel nieuwe informatie geven over de opbouw en structuur van boerderijen in de Late Middeleeuwen. Qua ensemblewaarde scoort de vindplaats gemiddeld. Er zijn niet veel onderzoeken in het rivierengebied waarmee deze vindplaats vergeleken kan worden. Wel is het mogelijk om een vergelijking te maken met terpen in het kustgebied, met name in Friesland en Groningen. Ook kan de vindplaats worden onderzocht in relatie met de grootschalige ontginningen in het rivierengebied in de Late Middeleeuwen.

De totale score voor de inhoudelijke kwaliteit is 8 en de waardering van de vindplaats op basis van deze criteria is dan ook hoog.

Tabel 2. Scoretabel waardstelling (naar KNA, versie 3.1).

Waarden	Criteria	Scores			Totale score
		Hoog	Midden	Laag	
Beleving	Schoonheid	Wordt niet gescoord			
	Herinneringswaarde	Wordt niet gescoord			
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	3			≥ 5 behoudenswaardig
	Conservering	3			
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	3			≥ 7 behoudenswaardig
	Informatiewaarde	3			
	Ensemblewaarde		2		
	Representativiteit	N.v.t.			

Afb. 12: De omvang van het terplichaam binnen het plangebied.

7.2 Selectieadvies

Tijdens het inventariserend veldonderzoek in de vorm van proefsleuven is in het zuidelijk deel van de proefsleuf een terp aangetroffen (zie afb. 9 en 12). Het terplichaam bestaat uit meerdere ophogingslagen, waarin minstens twee bewoningsfasen zijn te herkennen. Deze bewoningsfasen dateren vermoedelijk uit het 2^e -3^e kwart van de 14^e eeuw en uit de periode 1450-1550.

De vindplaats is gewaardeerd als zijnde behoudenswaardig. Het terplichaam en het vondstmateriaal zijn goed geconserveerd. Met name de vloerniveaus onderin de tweede cultuurlaag zijn bijzonder. Er zijn in het rivierengebied nauwelijks terpen onderzocht. De vindplaats kan in hoge mate bijdragen aan het terpenonderzoek in het rivierengebied.

De vindplaats wordt bedreigd door de geplande woningbouw. In het plangebied zijn woningen gepland die mogelijk deels zullen worden onderkelderd. De juiste positionering van de geplande huizen is nog niet bekend. Naast de bestaande boerderij zal een ontsluiting van het plangebied worden aangelegd. De bovenste lagen van het terplichaam bevinden zich direct onder de bouwvoor, en deels is de cultuurlaag ook in de bouwvoor opgenomen. Deze lagen worden direct bedreigd door de geplande ingrepen.

De bouwplannen vormen ook een indirecte bedreiging. Door de ontwikkelingen zal een nieuwe waterhuishouding in het gebied ontstaan, waardoor de organische materialen in de ondergrond vermoedelijk verloren gaan. In een terplichaam zijn deze resten doorgaans goed geconserveerd. Dit blijkt ook uit het aantreffen van een vloerniveau met een stro- of hooilaag in de terp.

ADC ArcheoProjecten adviseert de gemeente Leerdam om de vindplaats vlakdekkend op te graven. Het onderzoek dient zich te richten op de fasering en datering van de verschillende bewoningsniveaus en de aard van de bewoning. Mogelijk geeft het onderzoek ook meer inzicht in de constructie van boerderijen in de Late Middeleeuwen. Tenslotte dient de vindplaats bestudeerd te worden in relatie tot het ontginningslandschap in het rivierengebied.

Literatuur

Berendsen, H.J.A., 1997: *Landschappelijk Nederland*. Assen.

Berendsen, H.J.A. & E. Stouthamer, 2001: *Paleogeographic development of the Rhine-Meuse delta, The Netherlands*, Assen.

Cate, J.A.M. Ten, A.F. Holst, H. Kleuer & J. Stolp 1995: *Handleiding bodemgeografisch veldonderzoek. Richtlijnen en voorschriften, deel A: Bodem*, Wageningen (DLO-Staring Centrum, Technisch document, 19A).

Corver, B.A., 2008: *De vluchtheuvel van Hagestein, Dorpsstraat 38 (gemeente Vianen). Een inventariserend veldonderzoek in de vorm van proefsleuven*. Met een bijdrage van: C. Nooijen. Amersfoort (ADC Rapport 1645).

Doesburg, J. van, A. Hesselink & M. Smit, 2007: *Het rivierengebied in de Middeleeuwen en Vroegmoderne tijd*, (NOaA-hoofdstuk 21), www.noaa.nl.

Hanemaaijer, M & R. van Lil, 2007: *Leerdam, Schoonrewoerd, Locatie 1 Overheicop; Een Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van een verkennend en karterend booronderzoek*, Amersfoort (ADC Rapport 965).

Jezeer, W., 2009: *Programma van Eisen Leerdam, Schoonrewoerd Overheicop Locatie 1*, Amersfoort (PvE-nr: 09-014).

Leeuw, J.P., de, & J.C. Denninger, 1982: *Hei- en Boeicop in oude ansichten*. Zaltbommel.

Roessingh, W., 2008: *Een middeleeuwse huisterp aan de Dorpsstraat in Aalst, gemeente Zaltbommel. Een Archeologische Begeleiding*. Met bijdragen van: N.L. Jaspers & C. Nooijen. Amersfoort (ADC Rapport 1042).

Lijst van afbeeldingen

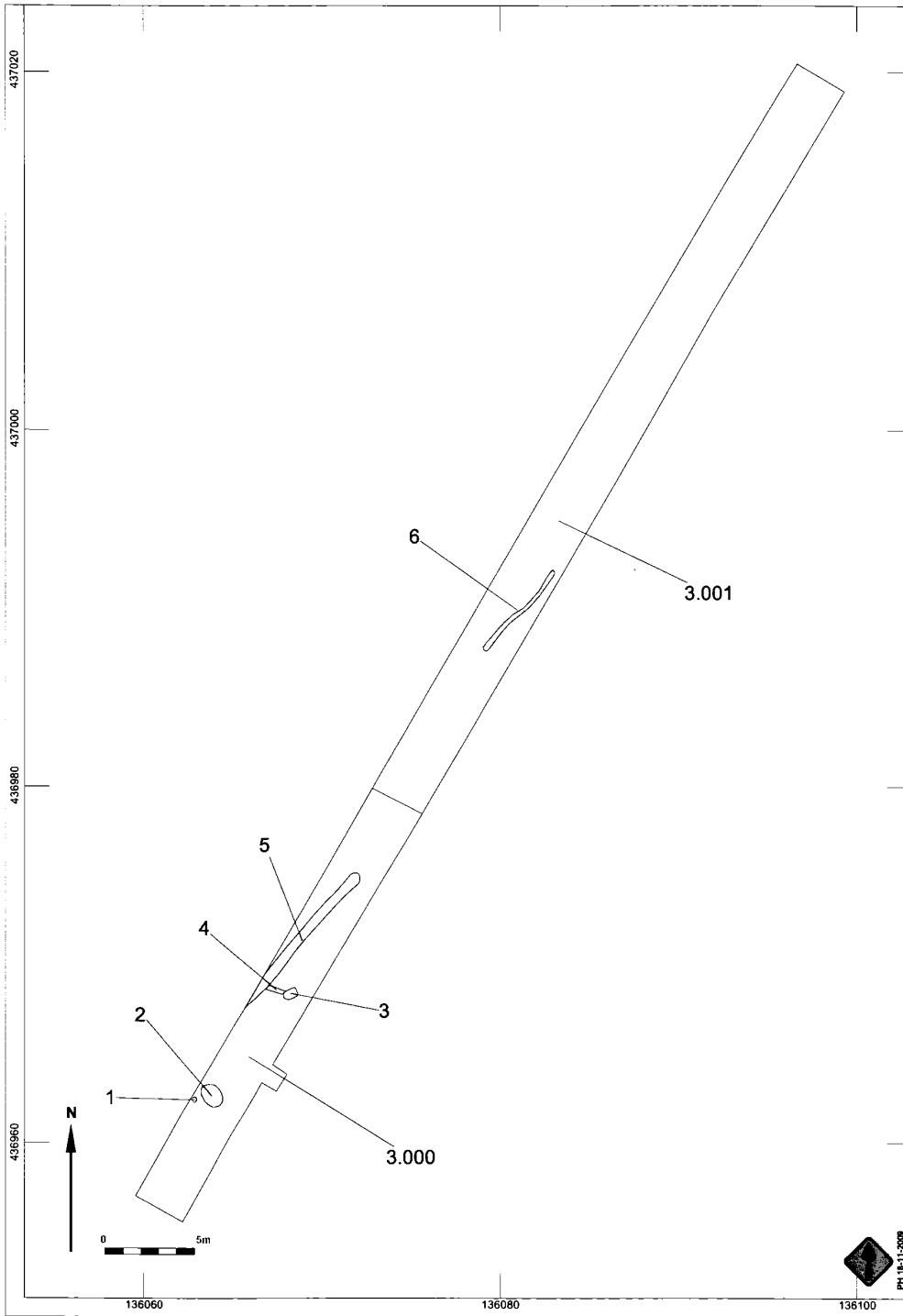
- Afb. 1: Locatie van het onderzoeksgebied.
- Afb. 2: impressie van het veldwerk.
- Afb. 3: De locatie van de proefsleuf in het plangebied.
- Afb. 4: De verschillende rivierlopen van de Rijn rond het plangebied
- Afb. 5: Profielkolom 1-1.
- Afb. 6: Profielkolom 1-2.
- Afb. 7: Het noordprofiel van het dwarsleufje met een detail van de verschillende vloerniveaus.
- Afb. 8: Profielkolom 1-7: het meest complete profiel van het terplichaam.
- Afb. 9: Allesporenkaart van de proefsleuf, met een uitsnede van de sporen op het terplichaam.
- Afb. 10: het randfragment van de mogelijke lavabo.
- Afb. 11: Het plangebied geprojecteerd op de historische kaart uit 1874.
- Afb. 12: De omvang van het terplichaam binnen het plangebied.

Lijst van tabellen

- Tabel 1. Overzicht van de verschillende (pre)historische perioden.
- Tabel 2. Scoretabel waardestelling (naar KNA, versie 3.1).

Bijlage 1: Allesporenkaart

Bijlage 2: Sporenlijst

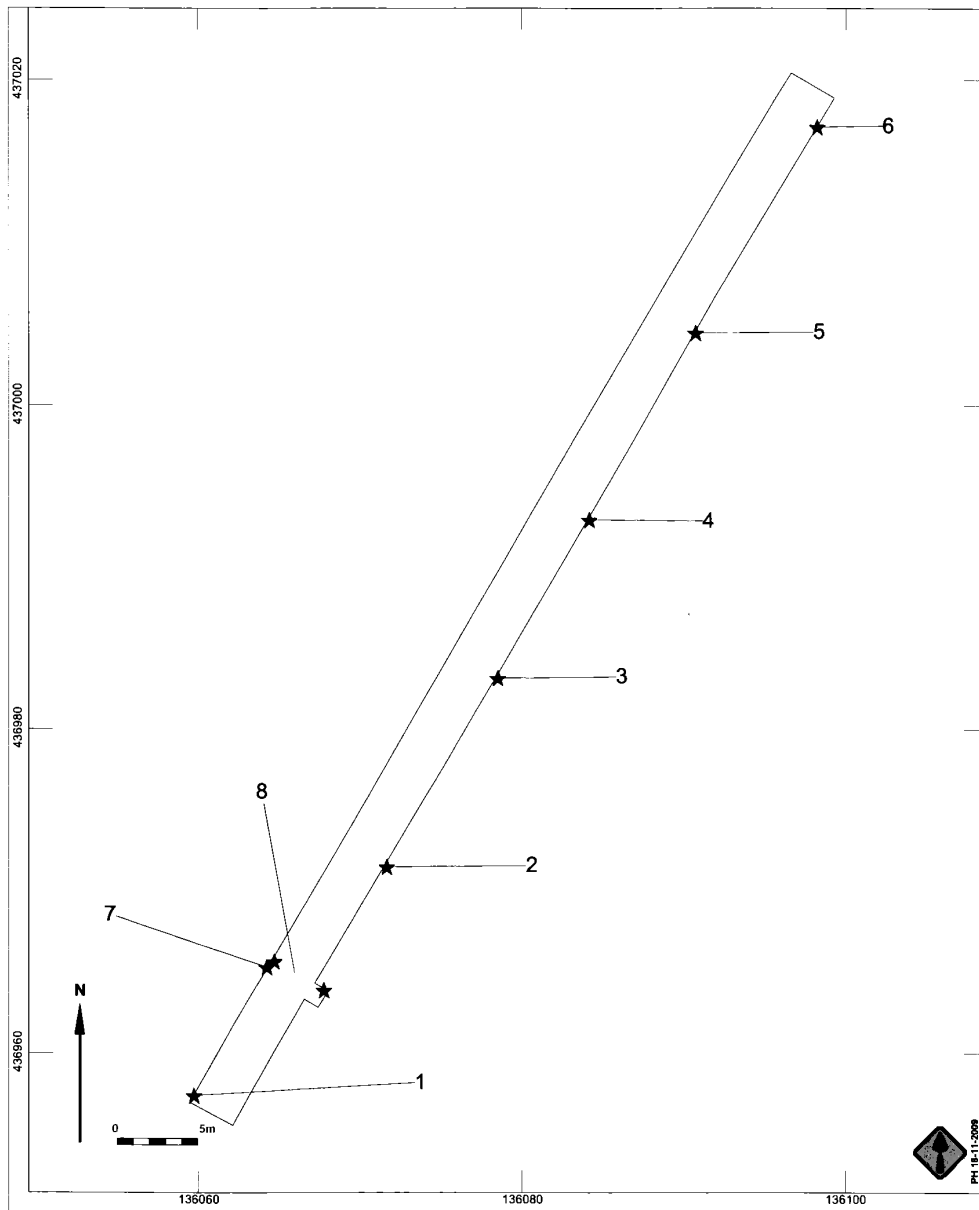
Put nummer	Vlak nummer	Spoor nummer	Aard spoor	Vorm vlak	Vorm coupe	Diepte (in cm)	Vulling nummer	Tint	Hoofd kleur	Neven tint	Neven kleur	Textuur	Insluitsels	Organische Stof	Opmerking
1	2	1	NV	RND			1		GR			KS2	BS, HK,		
1	2	2	KL	OVL			1		GR			KS2	HK, BS,		
1	2	3	KL	OVL		10	1		GR			KS2	AW, FF,		
1	2	4	GR	LIN			1		GR		BR	KS2			
1	2	5	GR	LIN	RND	6	1		GR			KS2	HK,		
1	2	6	GR	LIN		10	1		GR			KS2	BS,		
1	101	10000	LG	ONR			1		GL		GR	KS2			
1	102	2001	LG	ONR			1		GR		BR	KS2	FE		
1	102	2002	LG	ONR			1	DONKER	GR			KS2	FE		
1	102	3001	LG	ONR			1		GR			KS2	FE		fe spikkels
1	102	3003	LG	ONR			1		GR		OR	KS2	FE		
1	102	3004	LG	ONR			1		OR		GR	KS2	FE		
1	102	4001	LG	ONR			1		GR			KS2	FF		
1	102	5001	LG	ONR			1	DONKER	GR			KS2		H1	
1	102	5002	LG	ONR			1	DONKER	GR			KS2	FE		FE spikkels
1	102	8001	LG	ONR			1	LICHT	GR			KS4	FE		
1	102	9001	LG	ONR			1	LICHT	GR	LICHT	BL	KS3			
1	102	9002	LG	ONR			1	LICHT	GR		BL	KS3			
1	102	10001	LG	ONR			1		GR		BL	KS2			
1	102	10002	LG	ONR			1		GR			KS2			onderin FE vlekken
1	102	10003	LG	ONR			1		BL			KS3			bovenin iets FE
1	102	10004	LG	ONR			1		GR		OR	KS2	FE		
1	102	10005	LG	ONR			1	DONKER	GR			KS2	HK		
1	102	11001	LG	ONR			1		GR		ZW	ZS1			
1	102	12001	LG	ONR			1	LICHT	GR			ZS1			
1	104	1000	LG	ONR			1	DONKER	BR			KS2	BS, BW, AW,	H2	bouwvoor
1	104	2000	LG	ONR			1	DONKER	GR			KS2			
1	104	3000	LG	ONR			1		GR			KS2			
1	104	4000	LG	ONR			1		GR			KS2	FF,		plaggenlaag 2e
1	104	5000	LG	ONR			1	DONKER	GR		BL	KS2	AW, BTO,		cultuurlaag
1	104	6000	LG	ONR			1		GR		GN	KS2	FF,		
1	104	7000	LG	ONR			1	DONKER	GR			KZ2		H2	
1	104	7001	LG	ONR			1		GR		BR	KS1		H1	
1	104	8000	LG	ONR			1	LICHT	GR	LICHT	OR	KS1			
1	104	9000	LG	ONR			1	LICHT	BL			KZ2			
1	104	9004	LG	ONR			1	LICHT	GR	LICHT	BL	KZ2			

Bijlage 3: Vondstenlijst

Vondstnummer	Putnummer	Vlaknummer	Vaknummer	Spoornummer	Vullingnummer	Inhoud	Monster	Verzamelmwijze	Opmerking
1	1	2	2	3000	1	MIX		AANV	
2	1	2	3	3000	1	MIX		AANV	
3	1	2	6	3000	1	AW		AANV	
4	1	2	7	3000	1	AW		AANV	
5	1	2	12	3000	1	AW		AANV	
6	1	2	3	3	1	AW		AANV	
7	1	2	5	5	1	AW		AANV	
8	1	3		3002	1		MZ	AFW	vloerniveau met plantenvezels
9	1	3		4000	1	MIX		AANV	
10	1	3		5000	1	MIX		AANV	bij profielkolom 7
11	1	101					MP		pollenbak

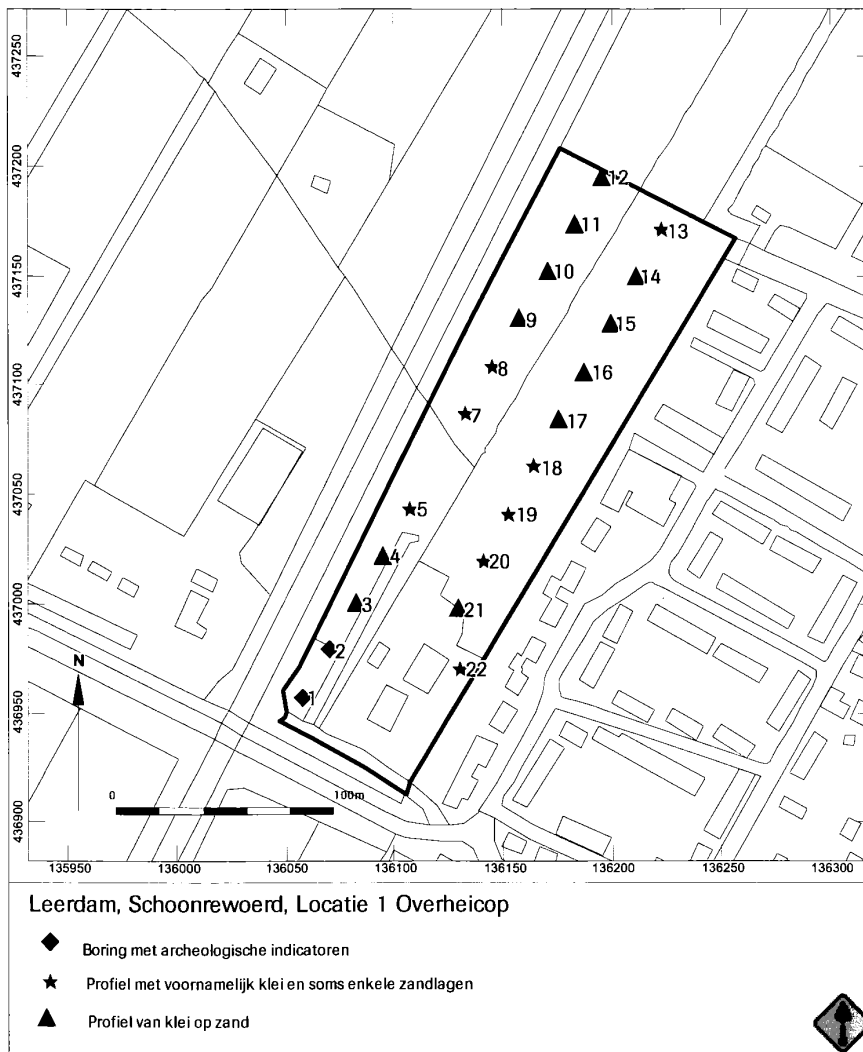

Bijlage 4: Locatie van de profielkolommen in de proefsleuf

Bijlage 5: Locatie van de boringen uit het vooronderzoek

Verklarende woordenlijst

Antropogene sporen Alle immobiele sporen van menselijke oorsprong, variërend van paalgaten of fosfaatvlekken tot muurresten.

AMK Archeologische Monumentenkaart geeft een overzicht van gewaardeerde archeologische terreinen in vier categorieën: 1) Archeologische waarde, 2) Hoge archeologische waarde, 3) Zeer hoge archeologische waarde en 4) Zeer hoge archeologische waarde beschermd. De AMK is de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de RCE en de provincies en wordt beheerd door de RCE.

Archeologische indicatoren Indicatief archeologisch materiaal dat bij (boor)onderzoek een aanwijzing kan zijn voor de aanwezigheid, ter plaatse of in de nabijheid, van een archeologische vindplaats.

Archis Archeologisch Informatie Systeem. Dit door de RCE beheerde systeem bevat informatie over o.a. onderzoeksmeldingen, vondstmeldingen, waarnemingen, complexen en monumenten.

¹⁴C Koolstof (radioactieve isotoop), gebruikt voor datering.

CIS Het landelijke registratienummer ten behoeve van archeologisch onderzoek, uitgegeven door het Centraal Informatiesysteem.

CMA Centraal Monumenten Archief.

Conservering De mate waarin grondsporen, anorganische (aardewerk, vuursteen, metaal, glas etc.) en organische archeologische resten (bot, zaden, hout etc.) bewaard zijn gebleven.

Ensemblewaarde De meerwaarde die aan een vindplaats wordt toegekend op grond van de mate waarin sprake is van een landschappelijke en/of archeologische context.

Ex situ niet ter plaatse. Aanduiding die wordt gebruikt om aan te geven of grondsporen en / of artefacten zich niet meer op de oorspronkelijke plaats in de bodem bevinden. Behoud ex situ is het bewaren van de archeologische informatie door definitief onderzoek (opgraven, documenteren en registreren).

Gaafheid De mate van (fysieke) verstoring van de bodem en/of de (eventueel aanwezige) archeologische waarden, zowel in verticale zin (diepte) als in horizontale zin (omvang)

Herinneringswaarde De herinnering die een archeologisch monument oproept over het Verleden.

IKAW Indicatieve kaart van archeologische waarden, een door de RCE geproduceerde kaart op landelijk niveau met de verwachte relatieve of absolute dichtheid van (bepaalde) archeologische verschijnselen in de bodem.

IVO Inventariserend Veld Onderzoek. Het verwerven van (extra) informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een onderzoeksgebied, als aanvulling op en toetsing van de archeologische verwachting, gebaseerd op het bureauonderzoek middels waarnemingen in het veld.

Informatiewaarde De betekenis van een monument als bron van kennis over het verleden. De informatiewaarde wordt bepaald door de mate waarin (een opgraving van) het monument een bijdrage kan leveren aan nieuwe kennisvorming over het verleden.

In situ Achtergebleven op exact de plaats waar de laatste gebruiker het heeft gedeponeed, weggegooid of verloren. Behoud in situ is het behouden van archeologische waarden in de bodem.

KNA Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie.

NAP Normaal Amsterdams Peil (=officieel peilmerk).

PVA Plan van Aanpak. Een door de opdrachtnemer op te stellen plan voor de uit te voeren werken waarmee beoogd wordt aan de vereisten zoals geformuleerd in het Programma van Eisen en/of het ontwerp te voldoen. Ook wordt hierin een voorstel gedaan voor de werkwijze waarmee de in het Programma van Eisen en/ of ontwerp geformuleerde resultaatsverwachtingen bereikt kunnen worden.

PVE Programma van Eisen. Het PVE is een door een bevoegde overheid opgesteld of bekrachtigd document dat de probleem- en doelstelling van de te verrichten werkzaamheden van de vindplaats geeft en de daaruit af te leiden eisen formuleert met betrekking tot het uit te voeren werk.

RCE Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, voorheen ROB (Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek) en later RACM (Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten).

Representativiteit De mate waarin een bepaald type vindplaats typerend is voor een periode dan wel een gebied.

RTS Robotic Total Station. Hiermee worden vlakken direct digitaal ingemeten.

Schoonheid De esthetisch-landschappelijke waarde van een archeologisch monument, die vooral in zichtbaarheid tot uiting komt.

Selectieadvies Archeologisch inhoudelijk advies over de behoudenswaardigheid van een vindplaats. Dit wordt opgesteld aan de hand van de waarderingscriteria.

Zeldzaamheid De mate waarin een bepaald type monument schaars is (of is geworden) voor een periode of in een gebied.

Afkortingen in de database

REFERENTIELIJSTEN

Versie 1.4

AARD SPOOR

Aard van het spoor

Code	Omschrijving
AKR	(oude) akkerlaag
AWC	aardewerk-concentratie
BA	balk
BES	beschoeiing
BG	boorgat
BKS	bekisting
BOC	botconcentratie
BPA	beschoeiing, palen
BPL	beschoeiing, planken
BPT	beerput/beerkelder
BRL	brandlaag
BU	bustum
BUN	visbun
BV	bouwoor
CR	crematiegraf
DIG	dierbegruving
DK	drenkkuil
DLT	doorlaat (door een muur)
DP	depressie
DR	drain
EG	erfgreppel
ES	esdek
FU	fuik
GA	gracht
GE	geul
GHE	grafheuvel
GR	greppel
GRK	grafkuil
GT	goot
HA	haard
HAK	haardkuil
HG	huisgreppel
HKC	houtschoot-concentratie
HI	hoefindruk
HO	hout
HU	hutkom
IN	inhumatiegraf
KEL	kelder
KGO	ovale kringgreppel
KGR	ronde kringgreppel
KGV	vierkante kringgreppel
KL	kuil
KS	karrenspoor
LAK	Laklaag
LAT	latrine
LG	laag
LO	ophogingslaag
LS	stortlaag
MI	muurinsteek
MR	muur
MSK	mestkuil
MST	muursteen
MU	muuruitbraak
NV	natuurlijke verstoring
NVD	dierlijke verstoring
NVP	plantaardige verstoring
OV	oven
PA	houten paal
PAK	paal met paalkuil
PG	paalgat
PGK	paalgat met paalkuil
PK	paalkuil
PL	plank
PLW	plaggenwand
PO	poel
POE	poer
POT	potstal
PS	ploegspoor
PSE	ploegspoor, eergetouw
PSK	ploegspoor, keerploeg
REC	recent
RPA	palenrij

RPG	rij paalgaten
RPK	rij paalkuilen
RPL	rij planken
SG	standgreppel
SI	silo
SL	sloot
SPB	sparboog
SPG	spitsgracht
SS	spitspoor
ST	steen
STC	steenconcentratie
VL	viek
VR	vloer
VSC	vuursteenconcentratie
VW	vlechtwerk
WA	waterput
WG	weg
WK	waterkuil
WL	wal
WOO	woonlaag
XXX	onbekend

COUPEVORM

Vorm van de onderkant van het spoor in de coupe.

Code	Omschrijving
ONR	onregelmatig
PNT	punt
RND	rond
VLK	vlak
KOM	komvormig
NG	niet gecoupeerd

VLAKVORM

Vorm van het spoor op het horizontale vlak

Code	Omschrijving
LIN	lineair
ONR	onregelmatig
OVL	ovaal
RHK	rechthoekig
RND	rond
SIK	sikkelvormig
VKT	vierkant

KLEUR

Duiding van de kleur.

Code	Referentie
BE	beige
BL	blauw
BR	bruin
GL	geel
GN	groen
GR	grijs
OR	oranje
PA	paars
RO	rood
RZ	roze
WI	wit
ZW	zwart

Daarnaast:

D	donker
L	licht
SCH	schoon
VL	vuil
ZR	zeer

DBRGR = donkerbruingrijs (hoofdkleur is dan grijs)

INSLUITSEL

Aard van een insluitel van een vulling.

Code	Referentie
AS	as
AW	aardewerk vaatwerk
BOT	bot (geen schelp)
BW	bouwaardewerk (baksteen, dakpan, tegel)
FE	ijzeroer
FF	fosfaat
GL	glas
HK	houtschool
HL	huttenleem
HT	hout
KER	keramische objecten (weefgewichten)
KI	kiezel
LR	leer
MET	metaal
MN	mangaan
NS	natuursteen
OKR	oker
SCH	schelp
SL	slak
VKL	verbrande klei
VST	vuursteen

TEXTUUR

Textuur van een vulling met NEN-classificatie.

Code	NEN	Referentie
K	K	klei
ZK	Ks1	zware klei
MK	Ks2	matig zware klei
LK	Ks3	lichte klei
Z-K		zandige klei
ZI		zavel
ZZI	Kz1	zware zavel
MZI	Kz2	matig lichte zavel
LZI	Kz3	lichte zavel
L	L	leem
SL	Lz1	siltige leem
Z-L	Lz3	zandige leem
V	V	veen
V1	Vk3	venige klei
V2	Vk1	kleilig veen
V3	Vm	veen
Z-V	Vz1	zandig veen
Z	Z	zand
FZ	Zs1	fijn zand
MZ	Zs1	middelgrof zand
GZ	Zs1	grof zand
ILZ	Zs2	iets lemig zand
LZ	Zs3	lemig zand
IGHZ	g1	iets grindhoudend zand
MGHZ	g2	matig grindhoudend zand
SGHZ	g3	sterk grindhoudend zand
V-Z	Vz3	venig zand
G	G	grind
FG		fijn grind
GG		grof grind
IZHG	Gz1	iets zandhoudend grind
MZHG	Gz2	matig zandhoudend grind
SZHG	Gz3	sterk zandhoudend grind
ST		steen
HT		hout
H0	h1	humushoudend
H1	h2	matig humeus
H2	h3	humusrijk

INHOUD

Aard van het materiaal van een vondst.

Code	Referentie
AW	aardewerk vaatwerk
BOT	bot (geen schelp)
BW	bouwaardewerk (keramisch, geen steen)
COP	coproliet
GL	glas (geen slak)
HK	houtschool
HT	hout (geen houtschool, geen plantaardige resten)
KER	keramische objecten (weefgewichten ed.)
LR	leer
MET	metaal (geen slak)
MIX	gemengd
NS	natuursteen (geen vuursteen)
OKR	oker
PJ	pijpenkoppen en -stelen
SCH	schelp
SL	slakken
TOU	touw (vaak vlas of bast)
TXT	textiel (wol of draad)
VKL	verbrande klei (geen lemen gewichten)
VST	vuursteen
XXX	overig

MONSTER

Aard van een monster.

Code	Referentie
MA	monster algemeen
MAR	monster artropoden
MBOT	monster bot
MC14	monster voor C-14 datering
MCH	chemisch monster
MCR	crematiemonster
MD	monster voor dendrochronologisch onderzoek
MFF	fosfaatmonster
MHK	houtschoolmonster
MHT	houtmonster
MP	pollenmonster
MSC	schelpenmonster
MSL	monster slijplaat
MZ	zadenmonster voor botanisch onderzoek

VERZAMELWIJZE

Manier waarop een vondst of monster is verzameld.

Code	Referentie
AAC	aanleg coupe (handmatig schaven)
AANV	aanleg vlak of profiel (handmatig)
BIGB	bigbag
COUP	couperen (handmatig)
DETC	detectorvondst
LICH	lichten (vondst met omringende grond integraal verwijderd)
MAA	machinale aanleg
MAF	machinale afwerking (of machinaal couperen)
MSCH	machinaal schaven
PUNT	puntvondst (ingemeten)
SCHA	uitschaven (handmatig)
SPIT	uitspitten (handmatig)
TROF	troffelen